

ÇANAKKALE CEPHESİ'NDE ARAP İLMÎ HEYETİ VE URYANİZADE ALİ VAHİD EFENDİNİN ANILARI

Yrd.Doç.Dr. Serpil SÜRMEĒİ*

ÖZET

Bu çalışma, Suriye, Filistin ve Lübnan'dan seçilerek Çanakkale Cephesi'ne gönderilen ve Araplardan oluşan ilmî bir heyete bu seyahat sırasında eşlik eden Uryanizade Ali Vahid Efendi'ye ait anıları konu almaktadır.

18-23 Ekim 1915 tarihleri arasını kapsayan bu seyahatte Uryanizade Ali Vahid Efendi, Çanakkale Cephesi'nde gördüğü, duyduğu ve duyup düşündüğü herşeyi samimi ve yoğun bir duygusallıkla kaleme almıştır.

Arap İlmî Heyeti'nin Çanakkale seyahati, İngilizlerin Suriye, Filistin, Lübnan gibi Arapça konuşulan Osmanlı topraklarında Türk ordusunun Çanakkale'deki başarısını gölgeleyen olumsuz propagandalarının asılsızlığını göstermek ve Çanakkale gerçeğini bölge halkına duyurmak amacıyla Suriye'de bulunan 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'nın isteği üzerine gerçekleşmiştir.

Heyet önce İstanbul'da ağırlanmış daha sonra Çanakkale Cephesi'ni ziyaret etmiştir.

Uryanizade Ali Vahid Efendi hem İstanbul'da hem de Çanakkale'de heyete mihmandarlık yapmıştır.

Bu çalışmada Uryanizade Ali Vahid Efendi'nin anıları, Arap İlmî Heyeti içinde yer alan 4 Arapça gazete sahibinin İstanbul ve Çanakkale'ye dair 1916'da Beyrut'ta yayımladığı seyahatnameden yapılan alıntılarla birlikte aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Uryanizade Ali Vahid Efendi Çanakkale Zaferi, Mustafa Kemal, 4.Ordu Kumandanı Cemal Paşa, Arap Dünyasında Çanakkale Zaferi.

* Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi.

ABSTRACT

This study is concerned with the memories of Uryanizade Ali Vahid Efendi who accompanied to the travel of a scholarly delegation which consisted of Arabs who were selected from Lebanon, Palestine and Syria, and sent to the Çanakkale Front.

Uryanizade Ali Vahid Efendi has written whatever he has seen, felt and thought in views of his feelings, frankly and with an intensive sentimentality, in this travel taking place between the dates of the 18th and 23rd of October 1915.

The travel of Arab scholarly delegation has been organized with the will of Cemal Pasha who was the Commander of the 4th Army in Syria. The aim of this travel was to reveal the reality of Çanakkale and also to show baseless negative accusations made against the success of the Turkish Army in Çanakkale by the English.

The delegation has first welcomed in İstanbul and then visited the Çanakkale Front.

Uryanizade Ali Vahid Efendi has accompanied the delegation both in İstanbul and in Çanakkale.

In this study the memories of Uryanizade Ali Vahid Efendi have been given with the extracts taken from the book of travel published by four Arabic newspaper owners who were in the delegation. This book was about İstanbul and Çanakkale and published in Beirut in 1916.

Key Words

Uryanizade Ali Vahid Efendi, Çanakkale Triumph, Mustafa Kemal, the commander of the 4th army, Cemal Pasha, the Çanakkale Triumph in the Arab World.

I. Dünya Savaşı'nın tarihî seyri içinde Çanakkale Gelibolu Savaşları, askerî ve siyasî sonuçları itibariyle Türk ve Dünya tarihinde önemli bir yer işgâl eden ve özel olarak değerlendirilen bölümdür.

Çanakkale Seferi, İtilâf Devletleri'nin Osmanlı toprakları üzerinde besledikleri tarihi emelleri gerçekleştirme, genel savaşın gelişmelerini ve sonunu büyük ölçüde etkileme ve çözme amacıyla düşünülmüş ayrıca Türk ordusunun içinde bulunduğu şartlar ve yakın geçmişi de, başarı umutlarının yüksek tutulmasında etken bir sebep teşkil etmiştir.

Çanakkale Boğazı'nı kolayca geçip, boğazları ve İstanbul'u almak, Osmanlı Devleti'ni savaş içinde çökerterek savaş dışı bırakmak düşüncesinde olan İtilâf Devletleri, bu düşüncenin gerçekleşmesi şartına bağlı olarak da müttefiği Rusya'ya, boğazlar üzerinden silah ve cephane gönderip buradan gıda malzemesi sağlamayı, Almanya'nın Doğu'ya yayılmasını önleyerek iki ateş arasında bırakmayı ayrıca Mısır'daki etkinliğini güvenceye alıp Mezopotamya'ya dolayısıyla zengin petrol kaynaklarına sahip olmayı planlamıştı.

Bu çok yönlü amaç ve plan doğrultusunda harekete geçen müttefik İngiliz-Fransız filosu, Şubat 1915'te Mondros limanında toplanmış ve 19 Şubat 1915'ten 17 Mart 1915'e kadar Çanakkale'nin dış tabyalarını topa tutmuştu.

18 Mart 1915'te iki hat halinde boğazı geçmek isteyen müttefik filosu başarılı olamamış, bunun üzerine Gelibolu Yarımadası'nın işgaline karar verilmişti. İtilâf Devletleri karaya asker çıkartmak suretiyle denizde elde edemediği galibiyeti kara savaşlarıyla kazanmak istemiş ancak Gelibolu Güney Cephesi'nde açılan savaşlarda beklediği sonucu alamamıştı. Bunun üzerine bütün gücünü Arıburnu Anafartalar Cephesi'ne toplamış, fakat tarihin en şiddetli ve kanlı savaşlarına sahne olan bu cephede cereyan eden 1915 Ağustos savaşları, başarı ümidini tamamen yitirmelerine, 19/20 Aralık 1915'te Arıburnu Anafartalar Cephesi'ni, 3/9 Ocak 1916'da da Seddülbahir Cephesi'ni tahliye ederek Çanakkale macerasını bitirmelerine yol açmıştı.

Hiç kuşkusuz Çanakkale Gelibolu savaşları bir "meydan muharebesi" değildir. Çanakkale Boğazı'nın uzun ve dar yarımadası Gelibolu'da,

yüzbinlerce insanın kucak kucağa, boğaz boğaza geldiği fakat Türk'ün anayurdunda kendi topraklarını korumak için mücadele ettiği meşru bir savunmadır.

Türk askeri bu meşru savunmada iradesi, cesareti ve kahramanlığıyla adeta destanlaşmış, Çanakkale zaferini, bu zaferin ruhuna uygun "Çanakkale Geçilmez" sözleriyle ebedileştirmiştir.

Yine hiç kuşkusuz Çanakkale Gelibolu savaşlarının kumanda kadrosunun da bu zaferdeki büyük payı ve katkısını unutmamak gerekir. Çünkü sadece iyi yönetilen savaşlar galibiyet ve zafere dönüşebilir. Bu da irade, askerî zekâ, üstün kumanda yeteneği ve cesaret ehli kumandanlar eliyle mümkündür.

İşte Mustafa Kemal, Çanakkale Gelibolu savaşlarında, bütün bu vasıflarıyla göz dolduran başarılarıyla adını zafer listesinin ilk sırasına yazdıran kumandandır ki o; tarihi gelişmelerin geleceğe de aynı vasıf ve şahsına özgü karakteristik özellikleriyle ağırlığını koyacağı bir isim olacaktır.

25 Nisan 1915'te ilk İngiliz müfrezelerini Arıburnu'nda karşılayan Mustafa Kemal, düşmanın Arıburnu Anafartalar Cephesi'ne yüklenmesiyle savaşın en kritik anında bu cephenin sorumluluğunu üstlenmekten çekinmemiş, yokluğa ve imkânsızlığa meydan okuyarak bugün tarihe mal olan çarpıcı ve etkili sözlerle, askerlerinin maneviyatını yükseltmiş ve gerektiğinde ölmeyi emretmiştir.

Çanakkale'deki başarısı İstanbul'da büyük yankı bulan Mustafa Kemal'in adı "İstanbul'u kurtaran kumandan" gibi takdir sözleriyle anılmıştır¹.

1 Mustafa Kemal'in bu başarısı önce İstihbarat Bültenleriyle halka açıklanmış hatta o zaman yayınlanmakta olan askeri "Harp Mecmuası" onun resmini renkli bir kapak halinde basarak yayına hazırlamış ancak Enver Paşa'nın "Zafer kimsenin değil ordundur!" emri üzerine değiştirilerek kapağa Irak'ta başarı kazanan Halil Paşa'nın resmi konulmuştur (Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, C.III (1914-1922)**, İstanbul, 1985, s.247.

Sarıkamış başarısızlığını sansürle engelleyen Enver Paşa, basında aynı engeli Mustafa Kemal'in Çanakkale başarısına da uygulamış, böylece daha az bahsine ve resimlerinin daha az basılmasına sebep olmuştur. Ancak söz, dilde hiçbir engel tanımayacak onun adı ağızdan ağıza, kulaktan kulağa dolaşır hatta biraz da efsaneleşerek takdir ve saygıyla anılacaktır.

Daha önce de belirtildiği üzere Arıburnu Anafartalar Cephesi'nde cereyan eden 1915 Ağustos savaşlarının sonucu İtilâf Devletleri'nin Çanakkale seferinden umdukları büyük beklenti ve çıkar hesaplarını boşa çıkarmıştı.

Özellikle bu tarihten sonra Çanakkale Gelibolu Savaşları'nın geçtiği saha, ordunun durumunu, içinde bulunduğu şartları, Türk askerinin kahramanlığını ve kazandığı zaferi yerinde görmek, bunları umumî efkâra duyurmak, anlatmak ve yazmak amacıyla çeşitli heyetler tarafından ziyaret edilmiştir.

İşte bu amaçla Çanakkale'yi ziyaret eden heyetlerden biri, Suriye, Filistin ve Lübnan'dan gelen Arap ilmî heyetidir. Heyetin Çanakkale'ye gelmesinin asıl sebebi ise, Suriye, Filistin, Lübnan gibi Arapça konuşulan Osmanlı topraklarında İngilizlerin, Türk ordusunun Çanakkale'deki başarısını ve kazandığı zaferi gölgeleyen olumsuz propagandaları, bölge halkını bu konuda tereddüde düşürerek düzeni ve "İslam Birliği"ni bozma çabaları, anavatandan çok uzaktaki topraklarını savunmak ve savaşmak zorunda olan orduya karşı ayaklanmaya² sebep olma girişimleridir.

Bu nedenle Suriye'de bulunan 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa, Çanakkale'de olup bitenleri yerinde görmek ve bölge halkına gerçeği anlatmak üzere Suriye, Filistin ve Lübnan'daki vilayetlerden kendilerini temsil edecek ilim ve erdem sahibi kişileri seçerek İstanbul ve Çanakkale seyahatini gerçekleştirecek heyette yeralmalarını istemişti. Bunun üzerine Suriye, Filistin ve Lübnan'daki müstakil vilayetler olan Dımeşk (Şam), Beyrut, Halep, Kudüs ve Cebel-i Lübnan'da seçimler yapılmış, İstanbul Çanakkale seyahatine katılacak kişiler tespit edilmişti. Bunların sayısı 31 kişi olup, içlerinde din ve bilim adamları, politikacılar, şair, edip ve hatipler bulunmaktaydı. Heyeti oluşturan 31 kişiden 4'ü 4. Ordu Kumandanlığı

2 4.Ordu Kumandanı Cemal Paşa, 1915 Ağustos'unda Suriye ve Filistin dahilinde Arap ihtilalcilerinin gizli teşebbüslerinin ortaya çıktığından bahsetmektedir (**Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa, Hatırat**, Yayına Hazırlayan: Metin Martı, Arma Yayınları., İstanbul, 1996, s.175.

adına seçilmiş ayrıca El-Belağ, Ebabil, El-İkbal, El-Muktebes adlı dört Arapça gazetenin sahibi de 31 kişilik heyette yer almıştı³.

Bütün heyet üyeleri Halep'te biraraya gelmiş ve burada yaptığı bir toplantıda 4. Ordu Kumandanlığı adına heyete katılan, aynı zamanda bu ordunun müftüsü ve Tetkikat-ı Şer'iyye Meclisi Reisi olan Esad Eş-Şu-kayri'yi heyet başkanlığına seçmişlerdi⁴.

İstanbul'a gitmek üzere Halep'ten özel bir trenle ayrılan heyet, uzun bir yolculuktan sonra İstanbul'a 7 Ekim 1915'te ulaşmış ve Haydarpaşa İstasyonu'nda törenle karşılanmışlardı. Törenden sonra heyet üyeleri kendileri için Sirkeci'de hazırlanan Şahin Paşa Konağı'na getirilmiş ve burada onlara İstanbul'da kaldıkları sürece ziyaret edilecek önemli şahıs ve yerleri gösteren 4 sayfalık yazılı bir program verilmişti. Ayrıca heyeti İstanbul'da ağırlama işinde görevli 8 mihmandar tayin edilmişti⁵.

10 gün İstanbul'da ağırlandıktan sonra, seyahatin asıl sebep ve amacını yerine getirmek üzere 17 Ekim 1915 sabahı Sirkeci'den kalkan özel bir vapurla Çanakkale'ye hareket eden heyet, geceyi Tekirdağ'da limanda geçirmiş, 18 Ekim 1915 Pazartesi günü sabahı Akbaş sahiline varmıştı⁶.

3 El-Bi'setü'l-İlmiyye İla Darü'l Hilafeti'l-İslamiyye Beyrut, 1916, s.8-10.

Bu eser, genel hatları ve özellikle 127-141 sayfaları geniş bir özet olarak Prof.Dr.Abdülkadir Karahan tarafından "Bir Arap İlimi Kurulu Gözü İle Atatürk" başlığı altında 10-11 Kasım 1981 tarihleri arasında Hürriyet Gazetesi'nde yayımlanmıştır.

4 El-Bi'setü'l-İlmiyye..., s.9.

5 El-Bi'setü'l-İlmiyye..., s.26-28

Heyete İstanbul'da mihmandarlık eden şahıslar şu isimlerden oluşmaktaydı:

1-Başkan: Kaymakam Cevad Bey İstanbul Merkez Kumandanı

2-Başkan Yardımcısı: Erkân-ı Harb Yüzbaşı Tevfik Bey

3-Harbiye Nezareti'nden: Mülazım Ahmed Muhtar Bey Merkez Kumandanlığı'nda muvazzaf

4-Meşihatten: Vahid Bey Umumi Kassam Müşaviri

5-Dahiliye'den Doktor Fuad Bey

6-İttihat Terakki Merkezi'nden: Nesimi Sarim Bey

7-Şehir Emniyetinden Bayezid Daire Müdürü Raif Bey

8-Polis Müdüriyetinden Siyasi Kısım Müdürü Cemal Bey

6 El-Bi'setü'l-İlmiyye..., s.116.

İşte burada bahsedilecek anılar, bu heyete İstanbul'da olduğu gibi Çanakkale ziyaretinde de mihmandarlık eden Uryanizade Ali Vahid Efendi'ye* aittir.

Uryanizade Ali Vahid Efendi, Akbaş sahiline adım attığı andan itibaren Çanakkale Cephesi'nde gördüğü, duyduğu ve duyup düşündüğü herşeyi yoğun bir duygusallıkla kaleme almıştır. 18-23 Ekim 1915 tarihleri arasında kapsayan bu anılar, Arap ilmî heyetinin İstanbul ve Çanakkale seyahatini içeren El-Bi'setü'l-İlmiyye İla Darü'l-Hilafeti'l-İslamiyye adlı eserdeki izlenimlerle birlikte aktarılmaya çalışılacak ve tarihte Çanakkale'ye dair yeni bir sayfaya daha ışık tutulacaktır.

"Şu sırada Çanakkal'a Cephesi'ni ziyaret edip te susmak, gördükle-

* Uryanizade Ali Vahid (Uryani) 1879'da İstanbul'da doğdu. Haseki'de Evliya Mekteb-i İbtidaiyesiyle Davudpaşa Rüştüyesi'nde okudu. Bayezid Camii-i Şerifi dersiamlarından Hadimî Hasan Efendi'den Ulum-ı Aliyye dersleri aldı. Bu eğitimden sonra Mekteb-i Nüvvab'a girdi ve mezun oldu. Özel olarak Hesap (Aritmetik), Hendese (Geometri), Tahte'l-arz (Yerbilimleri), Menafü'l-aza (Biyoloji), Türk, İran Edebiyatı ve Fransızca ile ilgilendi. Eğitimi gereği Arapça'yı da çok iyi bilen Uryanizade Ali Vahid Efendi 1895'de Mülga Meşihat Sicilli Ahval Şubesi Kitabeti'nde ilk memuriyetine başladı ve sırasıyla şu görevlerde bulundu Sahiyan, Munbuç, Harim, Antakya, Halilürrahman kazaları Niyabet-i Şeriyesi, Eyüp Kadılığı, Canik Livası ve Cide Niyabetliği, İzmit Muhallefat-ı Umumiye Kassamlığı Müşavir-i saniliği (1913-1917), Evkaf Kadılığı Müşavir-i Saniliği (1917-1920) ve Aksaray Livası Kadılığı (3 Şubat 1921) 5 Kasım 1921-25 Ocak 1922 tarihleri arasında Ankara Sultanisi Ulum-ı diniye muallimi olarak görev yaptı. Bu görevinden sonra sırasıyla Şuray-ı Evkâf Azalığı, Ankara Erkek Muallim Mektebi Din Dersleri Muallimliği hizmetlerinde bulundu. 28 Kasım 1925'de Diyanet İşleri Riyaseti Heyet-i Müşavere Azalığına getirildi ve 22 Aralık 1932'de emekli oldu. 18 Ocak 1937'de kararnameyle, 12 Temmuz 1939'da 3665 Sayılı Teşkilat Kanunu ile Diyanet İşleri Riyaseti Heyet-i Müşavere Azalığına yeniden tayin olan Uryanizade Ali Vahid Efendi 21 Temmuz 1940'da vefat etti. (Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Arşivi: Sicil No: Eski 19, Yeni 230932) Uryanizade Ali Vahid Efendi'nin çıkarmış olduğu Köy Hocası adlı bir gazete ve yayımlanmış birçok eseri bulunmaktadır. Eserlerinden bazıları şunlardır:

- Köy Hatibi, Samsun 1327.
- İbtidailerde Din Dersleri, İstanbul 1332-1334.
- Vücut Sağlığı, İstanbul, 1334-1336.
- Köylü İlmihali, İstanbul, 1338.
- Asker İlmihali, İstanbul, 1927
- Türkçe Hutbeler; İstanbul, 1928
- Terbiye Dersleri, Ankara, 1928.

rinden bahsetmemek insanın elinden gelmez. Bunun için ben de biraz söylemek duygularımı bir dereceye kadar tercüme ve ta'bir etmek istiyorum. Muvaffak olabilirsem bana ne mutlu..." sözleriyle anılarına başlayan Uryanzade Ali Vahid Efendi, ordu erkânı tarafından mihmandarlığında bulunduğu Arap İlmî Heyeti ile birlikte Akbaş sahilinde karşılanarak 5. Ordu Karargâhına götürülmüşlerdi.

Karargâha doğru gidilirken Uryanzade Ali Vahid Efendi etrafında gördüğü manzarayı ve duygularını şöyle tasvir etmekteydi.

"Akbaş" iskelesine çıktığımızda şöyle etrafa bir bakındık. Ne gördük ise hepsi bizim için mühim ve şayan-ı temaşa idi. Lakin herşeyden evvel küçük bir şehidlik nazar-ı dikkatimizi celb ve da'vet eyledi. Hemen doğruca oraya, şehidlerin yanlarına gittik. Başları ucunda durarak kemal-i hürmet ve huşu' ile hep bir ağızdan münasib sureler okuduk....

"Düşünmemek, müte'esir olmamak kabil mi? Dünyanın bugünkü velvelesine karşı sakın ve sakit yatan şu mübarek vücudları düşünerek uzaklara baktım. Onların köylerini, kasabalarını; evlerini, mahallelerini, analarını, babalarını, çoluklarını, çocuklarını hep görür gibi oldum. Gittikçe te'essürüm arttı. Yavaş yavaş hissiyata kapılmaya başladım. Lakin o esnada üstüste gelip yerleri titreten top gürültüleri muhafaza-i vatan uğrunda acı, tatlı herhalde büyük fedakârlıklar icab ettiğini ihtar edince kendime gelerek önüme baktım gördüm ki ikinci güneşi kabirlerin üstünü altın suyu ile yaldızlamış... Biz hala okuyor idik. Rüzgar da coşkun coşkun oracıkta dönüp dolaşarak mezarların tozunu alıyor; o da haline göre şehidlerin üstüne titriyordu. Oradan mahzun mahzun ayrıldık.

"Her taraftan yükler taşınır, taşlar kırılır, şoseler yapılırdı. Hiç boş duran yok. Herkes bir işte. Her taraf canlı, her yer nurlu... Giderken: "Burası ağır mecruhlar hastanesidir" dediler, bir yer gösterdiler oranın önünden sükûnetle geçtik, kalbimizle du'alar ettik. Artık akşam garibliği ortalığa çökmüştü. Gurub-u şemsle beraber menzil-i maksude vasıl olduk.

"Mihmandarlığında bulunduğum hey'et-i ilmiye hakkında gerek burada, gerek sair mevâk'ide ordu tarafından gösterilen hüsn-ü kabul ve

âsâr-ı mihmanevaziden ve orada te'ati olunan nutuklardan bahsetmeyeceğim. Çünkü bu kabil-i zabt ve ta'rif değildir. (Hele Hey'et-i İlmiye Reis-i Muhteremi Hatib-i şehir Şeyh Esad Eş-Şukayri Efendi'nin her ziyaret olunan mevki'ide irticalen irad eyledikleri hitabelerini zabt edemediğime cidden müte'essifim) Onu bir hey'et-i tahririye şerh ve izaha çalışarak mufassal bir seyahatname tanzim edecektir. Benim sözlerim mümkün mertebe kendi ihtisasatıma münhasır kalacaktır"⁷.

Suriye, Filistin ve Lübnan'dan gelen Arap İlmî Heyeti, karargâhta 5. Ordu Kumandanı Liman Von Sanders Paşa tarafından karşılanmış karşılıklı konuşmalardan sonra heyete yemek verilerek istirahatleri sağlanmıştı⁸.

Uryanizade Ali Vahid Efendi bu konuya ve karargahta geçirilen ilk akşam ve gecesine anılarında şöyle yer vermektedir:

"Ancak ordu esbab-ı istirahatimizi öyle mükemmel bir surette te'min etmiş idi ki bunu sükûtle geçiştirmek revâ değildir. Doğrusu biz orada öyle mükellef sofralar, o kadar nefis ve mütenevvi' yemekler beklemiyorduk. Öyle temiz yatak çarşafları, henüz etiketi üzerinde gül gibi battaniyeler bulacağımızı hatıra getirmemiştik. Biz mücahidin karavanelerine iştirak edip, biraz kuru ot üzerine müftehirane uzanıp yemek fikrinde idik. Halbuki ince yemekler, mükemmel yataklarla ağırlandık.

"Doğrusu ordu şu muhterem müsafirlerini o kadar hararetle kucakladı, o kadar hürmet ve iştiaqla gözlerinin içine baktı ki bunu hakkıyla tevşif etmek 'alimallah pek müşküldür.

"Karargâhta müsafiretimizin ilk akşamı Kurban Bayramı gecesine müsadif idi. Bulduğumuz mevki'inden şöyle biraz uzaklaşarak gecenin letafetinden istifade etmek, daha doğrusu şu muhiti gece haliyle serbestçe görerek kendimi azıcık düşündürmek istiyordum. Aldım başımı tenhalara

7 Kassam Umumi Müşaviri Uryanizâde Ali Vahid, **Çanakal'a Cephesi'nde Duyup Düşündüklerim**, Darü'l-Hilafeti'l-İlmiyye-Necm-i İstikbal Matbaası 1332-1334, s.3-6.

8 **El-Bi'setü'l-İlmiyye...**, s.116-117.

çekildim. Sert serin bir rüzgâr koyu kurşunî bulutları za'if ve donuk mehtabın önünden sür'atle geçiriyor, etraftaki tepeler arkasından yuvarlana yuvarlana gelen top gürültülerini alıp uzaklara götürüyordu. Etrafa yabancı bakınarak düşündüm. Ben neredeyim? Burası neresi, bu gece ne gece-sidir, bu toplar nedir, kimlere atılıyor?.. Bu sualleri kendime tekrar tekrar sorarak dünyayı tutan şu velveleye karşı gayr-ı mütahassis kalmamak ve bu hadîsatın 'azimet ve ehemmiyetini bütün mevcudiyetime ihsas etmek istiyordum. O sırada pek derine mi dalmışım yahud pek yükseklere mi çıkmışım bilemem? Bir hal oldu, yakınlar uzaklaşmaya, uzaklar yakınlaşmaya başladı. Ta Kafkasya hududunda bulunan pek âziz bir kardeşimi görür gibi oldum. Baktım: Kendine bir hatib tavrı vererek söz söylemeye hazırlanmıştı. Hayret ettim. Baki mektep adımla: Ali Vahid! Dedi. O deminden beri kendi kendine sorduğun suallerin cevabını dur ben sana vereyim!.. Hani sen bir vakitler beşeriyetin serencamını mütala'a ettikçe tarihe pek sönük sahifeler bırakacak bir asırda yaşadığımızı zahib olarak te'essüfler eder dururdun? İnsaniyetin geçirdiği o dahiyeler devrinde, o badireler arasında bulunarak canlı bir tarih görmek arzusunda bulunurdun! Onları sen unuttunsa ben unutmadım! İşte şimdi o isteklerin hep oldu! Bak bu isteklerin top gürültüsü değil hailleler humurdanması, ummacılar gümmürdenmesidir! Sen bu sesleri vaktiyle kitap yapraklarından gözlerinde duymak isterdin; şimdi kulaklarınla işit!.. Yarın da menatik-ı harbiyeyi gezer, gözlerinle görürsün! Bununla da iktifa etmezsen Cihad-ı Ekber hazır.. Hemen durmayıp iştirak et!.. İşte sana canlı, şanlı bir tarih! Daha ne istersin?

"Hatib tavrındaki ciddiyeti az tahfif ve tebdil eyledi de gülerek: Sıkılma! Böyle hengamelere şahid olmak hevesini beslediğinden dolayı nedamet etme! Memat ba'z hayat ba'z: Hayat gül, mahâl farz düsturunu düşün de müteselli ol! Bu böyle gelmiş böyle gidecektir devip uzaklaşmaya başladı, manzara da değişti; ben uyuşmuş kalmışım"⁹.

19 Ekim 1915 Salı günü Kurban Bayramı olduğundan bayram namazı bir çam ağacı altında Trablusşam ulemasından Şeyh Abdülkerim Uvey-

9 Uryanizade Ali Vahid, Çanakal'a Cephesinde Duyup Düşündüklerim, s.6-8.

da tarafından kıldırılmış, kendisi askere hitaben bir de hutbe okumuştur. Uryanizade Ali Vahid Efendi bu hutbe için "Doğrusu zemin ve zaman itibariyle 'alem-i islamda irad olunan büyük ve mühim hutbelerden biri de bu hutbedir"¹⁰ demektedir.

Namazdan sonra bayramlaşmaya geçilmiş, karargâha dönüş esnasında da düşman uçaklarına ateş için yerleştirilen bir topun atış taliminde bulunmuşlardı. Öğleden sonra ise heyet Arıburnu Cephesi'ne hareket etmişti¹¹.

Uryanizade Ali Vahid Efendi Arıburnu Cephesi'nin ziyaretine anırasında şöyle değinmekteydi:

"Her tarafta muntazam şoseler ikmal edilmekte ve lüzum görülen mahallerde kuyular kazılmakta idi. Pek latif ve dilnişin bir mevki'ide bu cephenin Topçu Kumandanı... Beyle* diğer ümera ve zabıtana mülaki olduk. Sigara ve çaylar içilerek biraz istirahat edildi. Kumandan Bey bize civarda cereyan eden vekayi'-i azime hakkında tafsilat verdiler. Va'ziyetleri hiç gözümün önünden gitmez. Ayağa kalkıp gür bir ses, açık bir lisanla hikaye ettikleri vekayi'in mevki'ilerini de elleriyle gösterirlerdi. Biz onların muvaffakiyetlerini tebrik ve hudapesendâne mesa'ilerinden dolayı kendilerine teşekkür edecek olduk, hazret hiç oralara yanaşmayıp: Efendiler siz ne söylüyorsunuz? Biz mu'cizeler gördük, harikalar seyrettik. Bu böyle iken biz nasıl olur da kendi sa'y ve tedbirimize bir kıymet verebiliriz?

"....Oradan ayrılıp asıl harb sahasını tarafeyn siperlerini görmek üzere gizli yollara daldık. Aman Yarabbi bu nedir; ne himmettir? Ne iştir; ne gayrettir? Bunlar nasıl, ne vakit yapıldı, edildi? Bu yollar, bu tertibler ne

10 Uryanizade Ali Vahid, **Çanakal'a Cephesinde Duyup Düşündüklerim**, s.10, Şeyh Abdülkerim Uveyda'nın bu hutbesi El-Bi'setü'l-İlmiyye İta Darü'l-Hilafeti'l-İslamiyye adlı eserinin 117-120 sayfaları arasında yer almaktadır.

11 Uryanizade Ali Vahid, **Çanakal'a Cephesinde Duyup Düşündüklerim**, s.10.

* Topçu Birliği Kumandanı Hasan Bey.

emeklerle bu hale geldi? Buna şaşmamak elden gelmez. Bunlar öyle yalan yanlış... şeyler değil. Belki her yeri fennin iktizasına göre kurulmuş, ince ince işlenmiş. Bunlar lafla olmaz. İnsan bir kere bunları, bu emekleri; bu başarılan şeyleri görmeli de sonra küçüğünden büyüğüne kadar ordunun vatani muhafaza uğrunda ne gayretler gösterdiğini, nasıl hayatını hiçe saydığını anlamalı!

"Lafı uzatmayalım. Bir hayli yürüdükten sonra tarassud noktasına geldik ki artık buradan bakılacak, o hep işitilip te görülmeyen harp saharlarından biri: Arıburnu mıntıkası tamamen görülecek idi. Nöbet bana geldiğinde meydan-ı haşrı görmeye hazırlanır gibi oldum. Bütün mevcudiyetimi gözlerime vererek şöyle bir baktım.. Aman Yarabbi! Ne hunhar bir saha.. Karşıda soğuk bir deniz, biri de renksiz bir kara.. Denizde birkaç harp gemisi ileri geri gider gelir. Bir de hastane gemisi sahilde pinekler durur.. Deniz de görülebilen hayat eseri bundan ibaret. Karaya gelince bir tek insan bile görmek mümkün değil. Düşman siperleriyle bizim siperlere dikkat ettim; her iki taraftan yer yer bomba te'ati olunuyordu. Bombalar düştüğü yerin tozunu toprağını havaya kaldırıyor; ortalığa acı sesler savuruyordu.

"Hey'et-i Mecmu'a itibariyle hakimiyet-i mevki'iyenin bizde olduğu pek açık bir surette görünüyordu. Tarafeyn siperleri ba'zı yerlerde birbirinden uzaklaşmış, ba'zı yerlerde birbirine pek yakınlaşmıştı. Mümkün olduğu kadar çok bakıp çok düşündüm. Ve birçok şeyler de duyduğum oldu. Diyelim ki bu gördüklerimi bir dereceye kadar tesbit kabil olabilsin. Ya bu mühevvil müşahedât esnasında duyup düşündüklerim ne olacak; onları ne yapmalı, nasıl söylemeli, ne lisanla ta'bir etmeli? Elde eyleyecek bir şey yok. Sade kelime kıtlığıyla ta'bir noksanlığı var.

"Geç vakit aramgâhımıza 'avdet ederken askerler hep bir ağızdan "Asker Du'ası" manzumesini terennüm ediyorlardı. Camlar arasından, karanlıklar içerisinden bu münâcât teranesinin gelişi ne kadar hoş idi.

"O gece aşinalardan bir zabitin çadırında çay ziyafetinde bulundum. Hiç şenlik görmemişin biri bir ma'mureye geldiğinde her gözüne lişen şeye nasıl bakarsa ben de tıpkı onun gibi buralarda her gördüğüm şeyi zih-

nime kaldırmak isterdim. Bu nişimengâhı süsleyen kitap, mecmu'a, kar-yola, masa, sandalye, ocak, lamba bunlar hep benim gözüme başka türlü görünüyordu. Ben bunlara, buradaki hayata baktıkça eski dertlerim tazelenmeye başladı. Çünkü vaktiyle asker olmaya pek heveskâr idim. Hemen hemen o silk-i celile girmek üzere iken dünyanın ne kadar engeli varsa hep gelip beni buldu. Ben bir müddet fikrimde sebat ettim. Lakin neticede mağlup oldum, asker olamadım. Bu hala içimde derttir.

"Şimdi bu kadar hasretkeş olduğum askerlik alemi içinde kendimi böylece sıfatsız, salahiyetsiz gördükçe kendi kendime acıyordum: Çünkü ben bu başıbozukluğumla oralara, 'aleme layık değildim. Zira bir insan başıbozuk mudur bitti. Herşey ona namahrem. Silah mı? Elini süremezsin! Cephane mi yanına yanaşamazsın! Çadır mı, kışla mı yasaktır giremezsin! Hayvan mı savul yanından!.. Doğrusu bana bunlar pek ağır gelir. Ben bütün mevcudiyetimle tam bir asker olayım da şeklim beni niçin böyle bigane kılsın!.

"Beni aralarına kabul edip çadırlarında yer gösteren lütufkâr ümera ve zabitan sanki bana karşı ikide bir de: Hey başıbozuklar! Sizin burada yeriniz olamaz! Siz buraların mahremi değilsiniz! Burada başarılan işler size açmaz! Elinize bir kılıç alsanız mutlaka birbirinizi kesersiniz! Size silah verilse bir yerine parmağınızı sıkıştırırsınız; yahut elinizden bir kaza çıkar! Koşup edemezsiniz, bir ata binemezsiniz!.. Ama biz harb ve darb ederiz, siz çocuklar gibi uzaktan bile bakmaya korkarsınız! Bizim gibi olmak istesenez, dünyada olamazsınız! Biz işte böyle biziz.. Siz nesiniz zavallı adamcıklar! Ha sahîh siz müsafirsiniz. Öyle ise gelsin bir kavhe, buyurunuz bir sigara... Giderken de bari, bir elinizi sıkalım!.. diyorlar.

"Neden ben böyle lisan-ı hal ile ezileyim? Neden ben o mukaddes vazifeleri görmeye layık olmayayım? Bu benim için züill değil, ölümdür. Ben bu sebepten oralarda hem meserretler tadıyor, hem acılar duyuyordum. Uyku zamanı mevki'ime döndüğüm vakit hala top sesleri kesilmemişti. Koyu bulutlar gökyüzünü tamamen örtmüş, kaplamış. Rüzgârlı bir gece..."¹².

12 Uryanizade Ali Vahid, Çanakkal'a Cephesinde Duyup Düşündüklerim, s.10-16.

Heyet, 20 Ekim 1915 Çarşamba günü gezi programına ağır yaralıların bulunduğu hastaneyi ziyaret ederek başlamıştı.

Uryanizade Ali Vahid Efendi Çanakkale'ye gelişlerinin 3. günü olan o güne anılarında şöyle yer vermektedir:

"Sabaha karşı musika herkesi Silistre Marşı'yla uyandırdı. O günü ağır mecruhlardan hastanesini ziyaret eyledik. Hastane son derecelerde mükemmel ve muntazam bir halde olup, çamlar arasındaki mevki'ide gayet latif ve bi nazir idi.

"Mecruhlardan ziyarete başladık. Hepsi ağırca idi. Şöyle iki tarafa bir baktım. Hep hızlı soluklardan omuzlar kalkıp iniyor. Görülüyor ki hepsi az çok muzdarip. Böyle iken yine hiç halinden şikayet eden yok. Hepsi ızdırabını ketme çalışıyor. Lakin yüzlerinden belli ki kımıldayacak, duracak halleri yok. Hepsi bitab. Ben artık bunların yüzüne bakamıyordum. Böyle fedakâr gazilerin huzuruna varmaya kendimde bir liyakat göremiyordum. "Vallahi" onlardan utanıyor, sıkılıyordum. Öyle onların büyüklüklerine karşı ben ne yüzle, hangi bir fedakârlığımla vatana istihkak iddi'asında bulunabilecektim.

"Zabitana mahsus koğuştaki ayağına 'ameliyat icra edilmiş Beyrutlu genç bir zabıt bulunuyordu. Beyrut Müftüsü Mustafa Neca Efendi istifsar-ı hatır için yanına yaklaşarak elinden tuttu, aralarında şu muhavere cereyan etti:

"-Nasılsın oğlum? Ben senin hemşehrini, Beyrut Müftüsüyüm. Bak biz ta oralardan sizi tebriğe geldik.

"-Ben... mahallesindenn oğluyum. Ayağım böyle oldu.

"-Merak etme evladım! Ne olduysa "Allah" yolunda oldu. Bunun mükâfatı büyüktür. Evinde, köyünde durup gezerken de ayağı öyle olanlar çoktur. Sen gönlünü geniş tut; endişe etme! İftihar et! Biz de sizinle iftihar ediyoruz.

"-Öyle ise eğil de sakalından öpeyim!

"Biz hep gizli gizli ağlıyor idik. Müftü Efendi o muhterem gaziye de-

rağuş etmek üzere eğildiği esnada herikisinin dudakları yekdiğerini büyük bir muhabbetle takbil etti. Bu müşahede beni bitirdi. Artık başka koğuşu ziyaret için kendimde kudret ve cesaret bulamadım. Fena halde zehirlenmiştim.

"Karargâha avdetimizde bir ganimet mitralyöz taburunun atış talminde bulunduk. Liman Paşa da ma'iyeti erkânıyla hazır bulunuyor idi. Hep birden hedeflere ateş açıldığında vadiler inlemeye, hedefler alt üst olmaya başladı. Ateş kesildiğinde hedefler mu'ayene olundu. Her biri kalbur gibi olmuştu".¹³

Çanakkale savaşları sırasında düşmandan ganimet olarak ele geçirilen mitralyözler, Türk ordusunun kullandığı kurşunları atacak hale getirilerek özel bir mitralyöz taburu oluşturulmuştu.

5.Ordu Kumandanı Liman Von Sanders Paşa o gün bu hususu açıklayan bir konuşma yaparak bu silahların Suriye vilayetlerinden gelen heyetin huzurunda denenmesinin büyük bir övünç kaynağı olduğunu belirtmişti¹⁴.

Tören karşılıklı konuşmalar ve yapılan duadan sonra sona ermiş, mitralyöz taburu da bütün levazımatıyla birlikte arkalarından edilen dualar eşliğinde ateş hattına doğru harekete geçmişti. Uryanizade Ali Vahid Efendi taburun hareketini ve düşüncelerinde yarattığı duygusal manzarayı anılarında şöyle ifade etmekteydi:

"Akşam garibliği ortalığa tamamen çökmüş, her taraf koyu bir renk almaya başlamıştı. Ben bu taburun meşy ve hareketini seyrederken uzaklarda; dumanlar arkasında hasretzede bir valide görür gibi oldum. O mübarek hatun loğ bir odanın sık kafesleri arkasından bakıyor, gözleri bir camii minaresinin etrafını alan koyu servilerin içine doğru dalıp dalıp gidiyordu. O yalnız evladını, işte şu bizim önümüzde taburunu çekip götür

13 Uryanizade Ali Vahid, Çanakkal'a Cephesinde Duyup Düşündüklerim, s.16-18.

14 El-Bi'setü'l-İlmiyye..., s.126.

oğlunu düşünüyordu. Ben işte o validenin hem düşünüşünü, hem de düşündüğünü görüyordum. Sağımda kalan manzara ne kadar hüznüver ise solumda gittikçe uzaklaşan manzara da o nisbette şünaver idi. Daha ziyade düşünenecek olsam o meydanda tek başıma kalacaktım. Güneş çoktan gurub etmiş, artık sular kararmıştı. O gece de sabaha kadar top sesleri kesilmedi¹⁵.

21 Ekim 1915 Perşembe günü heyet Anafartalar Grubu'nu ziyaret etmek üzere hareket edecek ve bu grubun kumandanı Mustafa Kemal Bey tarafından misafir edileceklerdir.

Çarşamba günü gecesı, Anafartalar Grubu karargâhında ise geç vakte kadar Perşembe günü gelecek heyeti karşılamak için hazırlıklar yapılmış, o gün Anafartalar Grubu Erkân-ı Harb Reisi Binbaşısı İzzeddin Bey, otomobile Kumköy'üne kadar giderek heyeti karşılamış ve Heyet Başkanını Esad Eş-Şukayri ile görüşmüştü. Heyet için Kumköy'de bir süvari bölüğü ve Kumköy ile karargah arasında 26. Fırka'nın bütünüyle katıldığı büyük bir resmi tören yapılmıştı¹⁶.

Uryanizade Ali Vahid Efendi 21 Ekim 1915 Perşembe günü Anafartalar Grubu ziyaretine anılarında şöyle yer vermektedir.

"Ertesi günü Anafartalar Grubu'na gitmek üzere 'ale's-sabah hareket olundu. O gurubda da bu he'yet bir gün yaşadığı dünyada ta'rif kabul etmez. İstikbal, hüsn-ü kabul, mihmannevazlık olsa da "Allah" için bu kadar olur. Geniş bir sahada Haleb Fırkası'na mülaki olduk. Beyrut Müftüsü Mustafa Neca Efendi; tercümesi Sebilü'r-Reşad'da münteşir hitabeyi askere karşı burada irad etti¹⁷.

15 Uryanizade Ali Vahid, Çanakkal'a Cephesinde Duyup Düşündüklerim, s.18-19.

16 Orgeneral İzzettin Çalışlar, On Yıllık Savaşın Günlüğü, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklâl Savaşları, Hazırlayan: Dr.İsmet Görgülü-İzzeddin Çalışlar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s.122.

17 Sebilü'r-Reşad C.14 (29 Teşrin-i evvel 1331), İstanbul, s.102-103.

"Bu grubun kahramanı Mustafa Kemal Bey'e bu büyük kumandana bütün İslamlar ve müttefiklerimiz medyun-u şükrandır. Anafartaların en nazik bir zamanında Mustafa Kemal Bey'in aldığı tertibat ve tertip ettiği bir hücum sayesinde boğaz büyük bir tehlikeden kurtulmuştur.

"Hey'et-i 'ilmiyye bu zat-ı şerife esasen 'anü'l-gıyab gönül vermişti. Memduhaları öyle bütün kemaletiyle karşılarında tecelli edince hepsi bül-bül oldu, şakıdı. Her biri hissiyatını bir başka şekilde meydana koydu. Mustafa Kemal Bey de bil-mukabele beyan-ı ihtisasât ederek hey'eti büs-bütün kendine meftun etti.

"Kuşluk vaktinde bütün Anafartalar Cephesi'ni görmek üzere icab eden mevki'e gittik. Bir mühim müşahede de orada vuku'a geldi. Evvelki günkü müşahedenin bir eşi. Yalnız bu saha biraz daha geniş... Nasılsa bugün ortalık bir sükûn içinde bulunuyor. Ses yok, sada yok. Sanki تنها bir mahşer seyrediyordum: Mavi bir deniz.. açık bir hava.. düşman zırhlıları ağır ağır dolaşmakta, hastane gemileri de uyuklamakta idi. Lütüfkâr bir zabıt bana bir bir gösteriyordu: İşte Kemikli Burnu. İşte İsmailoğlu Tepesi. Şurası Küçük Kemikli. Tuzla Gölü de burası. İşte Mestan Tepe. Şu Küçük Anafarta Köyü. Büyük Anafarta da bu tarafta kalır.

"Nice mühim vekâyi'e cilvegâh olan bu mevâki'in hepsini birden böyle ihata suretiyle görmek insanı adeta tedhiş ediyor, pek başka düşündürüyor. O sırada bir düşman tayyaresinin pek yüksekten üzerimizde dolaşmakta olduğu görüldü. Hava gayet rakid ve saf olduğundan tayyare pek güzel seçiliyordu. Birdenbire tayyarenin ta yanbaşımda iki tane beyaz bir şey peyda oldu. Ben önce bunları birer tayyare zannettim. Meğer bunlar bizim taraftan atılan mermilerin patlaması imiş. Bunun üzerine tayyare uzaklaşarak gözden kayboldu.

"Grub karargâhına döndüğümüzde birtakım Halebli askerler kılıç kalkan oynuyorlardı. Oyunun nihayetinde bunlardan biri he'yet-i 'ilmiyyeye hitaben: "Ey Efendiler! Buradan döndüğünüzde evlad ve 'ıyâlimize söyleyin ki, biz düşmanın vücudunu şu mübarek topraktan kaldırmayınca dönmeyeceğiz. Bunu böylece onlara bildirmenizi bütün silah arkadaşlarım namına sizden rica ederim" dedi.

"Gayet mükellef bir öğle ta'amından sonra hey'et altıya taksim edilip her kısım şayan-ı temaşa bir mevki'e müteveccihen hareket eyledi"¹⁸.

21 Ekim 1915 tarihinde Anafartalar Grubu'na yapılan ziyaretle ilgili, Arap İlmî Heyeti'nde yer alan dört Arapça gazete sahibinin hazırlamış olduğu El-Bi'setü'l-İlmiyye İla Dari'l-Hilafeti'l-İslamiyye adlı eser de o güne dair kapsamlı bilgiler vermektedir.

Esere göre, heyet karargâhta yemek yedikten sonra saat 7'de Osmanlı topraklarına dahil olan Suriye, Filistin ve Lübnan halkının iyi dileklerini ulaştırmak için Anafartalar'daki savaş alanına gitmiş ve karargâhın yakınındaki köy halkı, Karargâh Kumandanı Mustafa Kemal Bey, kumandanlar ve yüksek rütbeli subaylar tarafından karşılanmıştı. Haleb Fırkası hep birlikte kendilerini takdimle, heyeti hep bir ağızdan selamlamış, Beyrut Müftüsü Mustafa Neca Efendi cihad ve cihadın dinî ve dünyevi açıdan önemi hakkında bir konuşma yapmıştı. Haleb Müftüsü Mustafa Salih El-Ubeysi'nin duasıyla törene son verildiği sırada bir düşman uçağı başlarının üzerinden geçmiş ancak herhangi bir hadise olmamıştı. Karargâhta kılıç kalkan oyunları ile gösteri yapılmış, Mustafa Kemal Bey heyeti çok sıcak karşılayıp, çay ve kahve ikramında bulunmuş ve şiirler okunmuştu. Daha sonra heyet, Mustafa Kemal ile sohbet halinde Anafartalar'ın zirvesine* çıkmıştı¹⁹. Tören ve karargâhta yaşananlara bu şekilde yer veren eser ziyaretin bundan sonraki gelişmelerini Anafartalardan izlenen manzara ve günün ilk yarısına kadar karargâhta Mustafa Kemal Bey'le yapılan övgü dolu karşılıklı konuşmalara ayırmıştır.

Heyet Anafartalar'dan açık denizi, deniz üzerinde 20 vapur ve hücumbotu ayrıca düşman askerlerine ait yaralı çadırları izlemişti. Mustafa Kemal Bey heyete geçen sene düşmanın buraya nasıl geldiğini, sahile nasıl asker çıkardığını, çarpışmaları ve bulunduğu yerden onları nasıl engellediği hakkında bilgi vermiş, bu sırada bir düşman uçağı üzerlerinden geç-

18 Uryanizade Ali Vahid, Çanakkal'a Cephesinde Duyup Düşündüklerim, s.19-21.

* 59. Alay'ın yanında bulunduğu tepe.

19 El-Bi'setü'l-İlmiyye..., s.127.

miş fakat o topluluktan yüksekte uçtuğu için herhangi bir zarar vermemiştir. Karargâha döndükten sonra, Mustafa Kemal Bey'in sofrasında yemek yenmiş, peşinden hatipler ve şairler söz alarak konuşmaya başlamışlardı. Şeyh Ali Er-Rimavî, Muhammed El Halebî, Hüseyin El-Habbal, Antep Müftüsü Arif Efendi, Şeyh Abdülkerim Uveyda, Şeyh Salim El-Yakubî, Tevfik El-Attasi, Muhammed Rifat Tuffaha, Abdurrahman Aziz manzum ve mensur sözler söylemiş, Şeyh Bedreddin En-Naasanî Mustafa Kemal'in başarılarını öven parlak bir kaside okumuş ve bu kaside Heyet Başkanını Esad Eş-Şukayri tarafından Mustafa Kemal Bey'e tercüme edilmiştir²⁰.

Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal Bey ve başarılarını öven kasidelerden biri Hüseyin El-Habbal, diğeri Şeyh Abdülkerim Uveyda'ya aittir.

İşte bunlardan Hüseyin El-Habbal'ın Anafarta Kahramanı Mustafa Kemal Bey'e Kasidesi²¹:

Ey Mustafa adıyla müsemma olan, (adının anlamı gibi şahsı da seçilmiş olan), azizliğin bir örneği olarak bu ad sana yeter.

Sen Allah yolunda sapkınlara, doğru yoldan çıkanlara karşı gerçekten hakkıyla savaştın (Düşmanla cihad ettin).

Dağlar ve tepeler arasında onları yerkürenin güzelliğinden mahrum ettin (Dünyayı onlara dar ettin).

Onlara bayat ekmeği tatturdun bozuk şarabı içirdin (Ölümün acısını tattırıp, cezalarını verdin).

Onların zulüm bayraklarını (haçlı bayraklarını) indirdin, hilâl bayraklarını yükselttin.

Muhammed'in dinine gecenin karanlıkları, gündüzün aydınlıkları içinde yardım ettin.

20 El-Bi'setü'l-İlmiyye..., s.128.

21 El-Bi'setü'l-İlmiyye..., s.139-140.

Kuşkusuz sen Mustafa'sın (seçilmişsin) ve
Kemal'in (mükemmelliğin) kardeşisin.

Şeyh Abdülkerim Uveyda'nın Anafarta Kumandanı'nı Öven Kasidesi²²:

Yüceliği ve kahramanlığı dillere destan olan Kemal
Sonsuza dek senin adın anılacak ve sana şükran duyulacak.
Sen vatana (İslam beldelerine) eski şanını, şerefini iade ettin.
Bize ise senin gibi biriyle övünmek düşer.
Kelime-i tevhitlerle mütecavizlerin ordularını kırıp geçirdin
Tekbir getirerek kılıcınla düşmanların başını uçurdun
Azminle onların bütün siperlerini yıktın, güçlerini bitirdin
O azim ki Anter'in şu sözünü hatırlatmaya değer:
"Zamanın afetlerini unutsunlar, o ne baskınlardı
"Ölüm afetlerde kol gezerken ben onlardan kurtuldum.
"Şayet zifiri karanlığı sarsılmaz bir azimle parçalasaydım
"O kayan bir yıldız olarak giderdi"
Eğer Hindenburg başkumandansa
Ey Kemal! Sen ondan hiç geri değilsin.
Ey kumandanların seçkini! Sen muzaffer olduğun
Ve senin kılıcın düşmanların başına indiği sürece
Tarih seni satırlar dolusu övgülerle anacak
Adın altın harflerle yazılacak
Sen hilalin gölgesinde muvaffak olmaya
Ve büyük zaferlerle yüzün aydınlanmaya devam edecek.

22 El-Bi'setü'l-İlmiyye..., s.140-141.

Heyet Başkanı daha sonra bir saat süren Türkçe bir konuşma yapmış, konuşma sırasında ordunun Gelibolu'daki başarısına ve onlarla birlikte bu başarıda en büyük payın Anafarta Kahramanı Büyük Kumandan Mustafa Kemal'e ait olduğunu belirtmişti. Mustafa Kemal de buna bir konuşmayla cevap vermiş ve heyet tarafından alkışlanmıştı. Bu arada Halep ahali-sinden Arif Efendi isimli ve Başçavuş rütbeli bir asker heyete, buraları düşman işgalinden kurtarıncaya kadar dönmeyeceklerini Suriye'deki halkına iletmelerini istemiş, bu sözler orada bulunanları özellikle Heyet Başkanı'nı duygulandırarak ağlatmıştı. Askerler heyetin rahatı için inanılmaz derecede çaba harcamış, gelişleri şerefine defalarca çiçekler sunmuşlardı.

Heyet karargâhta öğle yemeğini yedikten sonra altı gruba ayrılmış, her bir grup ayrı bir savaş hattına gitmişti. O günün diğer günlere göre daha tehlikeli olduğunu yazan eserde, düşmanın daha yoğun ateş ve bomba yağdırdığını bombaların heyetin başının üzerinden geçtiğini ancak hiç kimseye bir şey olmadığını ve altı grubun da Büyük ve Küçük Anafartalar'daki mevkileri dolaştıktan sonra bando takımının seslendirdiği marşlar eşliğinde heyecan ve sevinçle merkez karargaha döndüğünden bahsederek o günün ikinci yarısında yaşanan olaylara yer vermişti.

Eser ayrıca, heyetin cephede gördüklerinden çok mutlu olduklarını, askerlerin yoğun ateş ve bombalar önünde gösterdikleri sebatı, sergiledikleri direnişi ve düşman saldırılarını gelecekteki zaferi müjdeliyormuşcasına gülümseyerek karşılamalarını hayret ve hayranlıkla izlemiş olduklarını kaydetmiştir²³.

Yemekten sonra, heyette bulunanlar Anafartalar'daki savaş alanlarını görmek amacıyla altı gruba ayrılmış, herbir grup ayrı bir mevkiye gitmişti. Uryanizade Ali Vahid Efendi anılarında bu konuya şöyle değinmekteydi:

"Bizim hissemize "İsmailoğlu Tepesi" düşmüştü. İbtida güzel güzel gidiyorduk. Havanın letafeti, ortalığın sükûneti harb sahasında bulundu-

23 El-Bi'setü'l-İlmiyye..., s.128-130.

ğunu insana unutturuyordu. Anafarta'yı solda bırakıp Azmak deresine karşı inmeye başladık. Karşımızda düşman gemileri birbirini çiğneyecek gibi karmakarışık dolaşıp duruyordu. İniş bitmek üzere iken sahilinden bir top gürlmesini müte'akib sağ tarafımızda bir gülle patlayarak düştüğü yeri alt üst etti. "O ne" demeye kalmadı, bir tane de solda patladı. Ben sevinmeye başladım. Çünkü bunun bu kadarını da görmeden döneceğime te'essüfler ediyordum. Bir, bir daha, bir daha.. Artık güllerle dehşetli vıjırtılarla havayı yarararak üzerimizden geçiyor, biraz evvel bulunduğumuz yerlerde patlayıp duruyordu. Belki bir iki saniye sonra burada da patlayabilirdi. Yerlerde yatan gülle parçalarına bakılacak olursa bu olmayacak bir şey de değildi. Biz seyredtik, hızlandık. Mamafih, korku denilen şey hatırımıza bile gelmiyordu. Hep birşeyler görmek, hep boş dönmek istiyorduk.

"İsmailoğlu Tepesi'ne karib bir mevki'i de hayvanları bırakıp gizli yollara daldık. Yine emekler, gayretler kendini göstermeye başladı. Doğrusu bunlar görülmedikçe inanılacak şeyler değildir. Bu hususta ne kadar söylense yine azdır. Burada da pek muhterem simalar tarafından hüsn-ü kabul gördük. Çaylar içildi,yadigarlar te'ati olundu. Tarassud mevki'ine gittiğimiz vakit ela gözlü bir yağmur altında şiddetli top te'ati ediliyordu. Bu sahne sabahki gibi öyle تنها bir mahşer değil adeta kızılca kıyametten nişan veriyordu. Toplar patladığı vakit ortalık sarsılıyor, yağmurun kesafetinden gürültüler pek yakından geri dönüyordu. Muhterem bir zabıt lütfetti bana: "Gel şuradan etrafı güzelce seyret! Bu temaşa her vakit ele geçmez" dedi. Ben de bu teklifi cana minnet bilerek hemen yürüdüm. Bir iki yere girip çıktık; baktım kendimi boş bir siper içinde, hem de siperin kademesi üzerinde buldum. Kum torbaları, herşey mükemmel. O zat başladı etrafı göstermeye... İşte Azmak.. İşte Kocaçimen Dağı.. Ben dedim: "Beyefendi! Çok güzel ama pek açıkta değil miyiz, bir tehlike yok mudur? Güldü. "Hayır" dedi, ben de bu hayıra hiç inanmadığım halde mahza yiğitliğe toz kondurmamak için, "Pekalâ" diyerek bana gösterilen yerleri tedkik eder gibi görünmeye başladım. Lakin acaba etraf kimin gözüne görünüyordu? Ben ha şimdi gelecek diye etraftan kurşun bekliyordum. Bütün vücudumun damarları çekiliyordu. Çünkü siperden dışarı baş çıkarılmayacağına iman etmişim, meğer orası bir ihtiyat siperi imiş.

"Artık akşam olmaya başlamıştı. Hareket arzusunda bulduksa da "Şimdi yollar kapandı. Baksanıza kıyamet kopuyor. Böyle iken nasıl gidebilirsiniz?" diyerek bizi salıvermediler. Biraz sonra birdenbire ateş kesildi, top fırtınası durdu. Biz de veda' ederek oradan ayrıldık. Hayvanları bıraktığımız mevki'e giderken yerde bir gülle parçası gördüm. Elime alıp bakarken, orada bulunan bir zabıt dedi: "O hain parça bir askerin şehadetine sebep olmuştur" Ben müte'essir olarak vurulmuşa döndüm. O kör ve bi haber gaddarı hemen fırlatıp attım. İnce ince yağmur yağıyor, ortalık da gittikçe kararıyordu. Hayvanlara binerek sür'atle yol almaya başladık. Büyük Anafarta hizasına geldiğimiz esnada takriben ikibuçuk metre 'arzında derince bir seyl yarması içinden giderken hayvan birşeyden ürkerek birdenbire durdu, geri geri çekilmeye başladı. Sağ tarafta yerden bir metre yükseklikte beyaz bir kağıt sallanıyor, sanki birisi el sallıyordu. Dikkat edince anladım. Hayvan ürkmemiş, irkilmemiş; sanki orada gördüğü birşeye ihtiramından geri geri çekilmiş... Hayvanı bu suretle tevkife mecbur eden: Bir şehid kabri idi. Anlaşılan o zat-ı şerif yerlerde pek mebzul görülen gülle parçalarından biriyle o yarma içinde şehid düşmüş, hemen orada defnolunmuştu. Yarmanın toprak duvarı biraz yontulup oyulduktan sonra oracakta bir lahid vücuda getirilmiş, başı ucuna dikilen bir değneye de merhumun künyesini havi bir kağıt geçirilmiş idi. Yağmur yağar, rüzgâr da akşam karanlığı içinde o kağıdı sallar dururdu. Kendi kendime dedim: "Ah şa'irler, ressamlar neredesiniz! Kalemimizi, fırçanızı alıp geliniz! Size büyük bir vazife çıktı. Şu mübarek meşhedî görün! Bütün dünyaya da gösterin! Bu sizin boynunuzun borcudur."

"Arkadaşlar hayli yol almışlardı. Mahzun mahzun oradan ayrıldım. Hava gittikçe bozuldu, ortalığa zifiri bir karanlık bastı. Aramgâhımıza gece geç vakit dönebildik. Fırtına şiddetle hükmünü icra ediyor. Nasılsa bu gece top sesleri işitilmiyordu".²⁴

Heyet Çanakkale'ye gelişinin 5. günü olan 22 Ekim 1915 Cuma gününü Çanakkale şehrini ziyarete ayırmıştı. Asya kıyısındaki limandan va-

24 Uryanizade Ali Vahid, Çanakkal'a Cephesinde Duyup Düşündüklerim, s.21-25.

purlara binerek Hacı Paşa'daki karargâha gelmişler, Miralay Nihad Bey'in sofrasında yemek yemişlerdi. Daha sonra vapurlara binip şehirden bir saat uzaklıktaki kaleye gitmişler ve burada bulunan topları görmüşlerdi. İstihkam Birlikleri Kumandanı Miralay İzzet Bey'in de hazır bulunduğu alanda toplardan biri çekilerek heyetin önüne getirilmiş ve bilgi verilmişti²⁵.

Uryanizade Ali Vahid Efendi ise anlarında o günden şöyle bahsetmekteydi:

"Ertesi günü boğazdaki mevâki'-i müstahkemeyi ziyaret için 'ale's-sabah hareket ettik. Mevki'-i Müstahkem Kumandan Vekili tarafından gayet mükellef bir ziyafet keşide olundu. Ba'de'z-zuhur "Hasan Mevsuf" namı verilen tepeye giderek oradaki bataryayı ziyaret ettik. Zabitandan biri eliyle toplardan birini okşayarak bize dönüp: "Efendiler! Düşman 5 Mart'ta yalnız bu bataryaya tam 3.000 mermi attı. Lakin saklayan "Allah" sakladı. Düşmanın yaptığı zarar işte bundan ibarettir. Bakınız" diyerek ehemmiyetsiz bir çizinti gösterdi. Ben kendimden geçerek hemen dudaklarımı o hilafet kapısının mübarek kilidi üstüne koyup tebrik ettim.

"Tepenin vech-i tesmiyesi hakkında izahat verdiler. Kal'a-i Sultaniyeli Hasan Bey o bataryanın kumandanı, Trablusgarblı Mevsuf Bey de takım zabiti imiş. 5 Mart'ta boğazda vuku'bulan şiddetli ta'arruzda kemal-i maharet ve şeca'atle bu bataryayı idare eden bu iki zat ikinci vakti birbirini müte'akib burada yaralanarak şehid düşmüşler. Biz o iki mübarek zatla diğer şühedanın ruhlarına Fatiha okurken boğazın koyu mavi dalgaları koşup geliyor, düşmanın mağruk.. tahte'l-bahrının meydanda kalan aksamına çarparak köpükler saçıyordu.

Sonra... tabyasını da ziyaret ederek ağır endaht ta'liminde bulunduk. Birdenbire verilen bir kumanda üzerine tabya içerisinde bir fa'aliyettir başladı. Asker hemen karınca gibi topların başına üşüştü. Herkes vazife başına geçti. Kumandalar verilir, mesafeler ta'yin edilir; nişanlar alınır,

25 El-Bi'setü'l-İlmiyye..., s.141-142.

ateşler edilir; güller naklolunur. Elhasıl ortalıkta bir kıyamettir kopuyor ama; hepsi bir intizam tahtında.. Bütün tabya bir sa'at gibi işliyordu. Fa'aliyet var, lakin kargaşalık yok. Herkes yaptığını, yapacağını biliyor. Bu hakikaten görülmeye seza bir manzara idi. Doğrusu iftiharımızdan koltuklarımız kabardı. Ümera ve erkâna arz-ı şükran ederek ayrıldık. Ancak nısfü'l-leylde aramgâhımıza dönebildik".²⁶

23 Ekim 1915 Cumartesi günü heyetin Çanakkale ziyaretinin son günüydü. O gün heyet merkez karargâhta dinlenmiş, ikindi vakti de 5. Ordu Kumandanı Liman Von Sanders Paşa, ülkesi adına heyet üyelerine kendi eliyle madalya dağıtmıştı. Sanders Paşa, yaptığı veda konuşmasında Osmanlı Devleti ile Almanya arasında kadim ve sarsılmaz dostluk ilişkilerine değinerek heyete şükranlarını sunmuştu. Heyet Başkanı Esad Eş-Şukayri de sık bir konuşmayla cevap vererek Alman İmparatoruna dua etmiş, onlara zafer ve sağlık dilemişti. Heyet akşam üzeri arabalara bindirilmiş ve karargâh subayları tarafından Akbaş sahiline doğru uğurlanmıştı. Akbaş sahilinden vapurla İstanbul'a hareket eden heyet Pazar zabahı Ayastefanos sahiline ulaşmış burada şehrin ve hükümetin ileri gelenleri tarafından karşılanmışlardı²⁷.

Uryanizade Ali Vahid Efendi ise Çanakkale'de geçirilen son güne ve duyularına anılarında şöyle yer vermektedir:

"Ertesi günü istirahat edilip akşam üzeri Dersaadet'e avdet edilecekti. Artık o günü benim için adeta bir matem günü idi. Çünkü ben oradan, o 'alemden ayrılmak istemiyordum. Lakin kabil mi? Benim gibi miskinlerin orada yeri olur mu? İster istemez hazırlanıverdik. Eski ve yeni 'aşınalarını dolaşarak herbirine 'arz-ı veda' eyledim. Guruba bir saat kala hep harekete amade olduğumuz esnada Liman Paşa ma'iyeti erkânıyla gelerek heyete mülâki oldu. Pek hararetlî nutuklar te'ati olundu. Hey'et ordudan gördüğü hüsn-ü kabule karşı 'arz-ı şükran ile veda' eyledi. Arabalara raki-ben oradan ayrıldık.

26 Uryanizade Ali Vahid, Çanakkal'a Cephesinde Duyup Düşündüklerim, s.25-27.

27 El-Bi'setü'l-İlmiyye..., s.142-143.

"Ben pek mağmum idim. Gelip karışacağım 'alemi düşündükçe büt-bütün gözüm dünyayı görmüyordu. Hava da gönlüm gibi karardıkça karardı; artık etraf görünmez oldu. O esnada arkadaşlardan biri arabamızın pek geri kalmakta olduğunu söyleyecek oldu. Arabacı: "Dönüp ister misin be efendi? Bir bağırayım bu hayvanlara da.. Yıldırım gibi uçurayım şu arabayı? Ama o vakit korkarsın!" dedi. O sırada arabacı ile aramızda geçen muhavereyi olduğu gibi atıye naklediyorum: Ben:

"-Arkadaş bu hayvanlar neden senin sözünü bu kadar dinlerler bakayım?

"-Elbette dinleyecekler, onlar benim malım değil mi? Ben onların huyunu bilirim. Onlar da benim tabi'atımı bilirler.

"-Bunlar neden senin malın oluyor, sen asker değil misin?

"-Ben de asker oldum. Malım mülküm de asker oldu. Hayvanlarımı Tekâlif-i Harbiye'ye aldılar. Dedim nasıl olsa bu arabayı haylayacak bir adam lazım. İyisi mi? Koyun beni malımın üzerine; hem malımı muhafaza ederim, hem de millete hizmet eylerim. Kabul ettiler. İşte böylece malımın başında hizmet edip duruyorum.

"-"Vallahi" a'lâ.. Sen nerelisin adın nedir?

"-Kirmastılıyım. Adım Hacı Mehmed.

"-Yaşa be Hacı Mehmed! Sen ne vakitten beri buradasın? Buralarda neler gördün söyler misin?

"-Ah Efendi neler görmedim ki... Lakin doğrusunu istersen. Bu sefer millet iyi tuttu işi.. Asker de of demedi. Bakarsın: ayak dağılmış, darman duman olmuş: Hayla arkadaş arabayı! Korkma biz dayanırız derdi. Çok def'a biz yorulur uyurduk; arabayı o halleriyle yaralılar haylarlardı. Ne bizde, ne de hayvanlarda dinlenmek var.. Hayvancıklarına torbayı bile yolda takardım. Hem yerler hem giderlerdi. Geceyi gündüze kattık. Dayanmak da olursa bu kadar olur.. Efendi! Sen ne dersen de! asker Balkan Muharebesi'nin öfkesini bu düşmanlardan aldı.

Yahu vuruluyor da "of" demiyor, bu asker.. Usulcacık yanındakinin kulağına: Ben vuruldum arkadaş der; verir silahımı, fişengini yanındaki-ne.. Kendi sessiz sadasız çekilir, ölür de gık demez be!

"O sırada arkadaşlardan biri "Aman arkadaşım sen çok lafa daldın! Biraz önüne dikkat et ki karanlıkta arabayı devirmeyelim" dedi. Hacı Mehmed gülererek; "Merak etme efendi sen! Ben hem önümü görürüm, hem efendiye laf yetiştiririm. Gözünü sevdiğim millet bak ne yollar yapmış! Böyle yolda araba devrilir mi imiş? Divan yolu mübarek.."

"Ben -Eyy Hacı Mehmed! Söyle bakayım daha neler gördün?

"-Ah be efendi! Hangi birini söyleyeyim? Bu düşmanın bize yaptığı kalmadı ama, iki para etmedi. Ba'zı gün oldu, 18 tane tayyareyi birden milletin başı üstünde gezdirdi, gösteriş yaptı. Hergün en aşağı 5-6 tayyare üstümüzde dolaşır, dururdu. Bir gün çorba içiyorduk: "Gırr.. Gırr" diye bir ses gelmeye başladı. Baktık tayyare tepemize gelmiş. Yanımdaki arkadaşım: "Osman kendini gözet! İyi bak geliyor." Dedim fırladım. Gürültüye bizim çavuşu çiğnedik. Bomba: "Faşşş" diyerek geldi; lap dedi biraz öteye düştü. Biz haydi yine çorbanın başına! Ne olduysa çavuşun ayağına oldu. Gülüşmeden öldük, bayıldık. Bir gece de çadırda yatıyorduk. Yine geldi: "Vıjj..Vıjj.." diye tepemizde gezmeye başladı. Çadırda bir arkadaşım vardı. Seslendim: "Kalk! Yine seninki geldi" dedim. O da: "yat be" dedi. Gece gündüz kaçacak mıyız bu herifin derdinden? Ne kalkarım, ne görürüm.. Allah'tan gelene: "Sada keralos".

"-Ey söyle ağam söyle! Ben senin sözlerini hep kargacık burgacık defterime işaret ettim. Senin haberin yok. Seni bana "Allah" gönderdi? Söyle bakayım! Daha neler gördün? Sen muharebeyi yakından gördün mü, ateş içine girdin mi?

"-Sen ne söylüyorsun be efendi! Neler oldu, neler.. Ben çok şeyler gördüm ama tüh böyle sorunca birden bire hatırlayamıyorum yoksa..

"-Vah vah.. Sen kaç gündür nerede idin a mübarek? Sen benim elim vaktiyle geçe idin senin sözlerinle ben koca bir kitap doldururdum. Söyle Hacı Mehmed! Vakit kalmadı.

"-Demin ateş içine girdin mi demiştin. Şimdi hatırıma geldi. Bir gün "Kırte" tarafında rap arabalarına cephaneye veriyorduk. Bir şarapnel geldi orada bizimle beraber çalışan bir delikanlıyı parçaladı. O zavallı can alıp can verirken bize aman: "Kardaşlar! Ben gidiyorum.. Siz elinizi çabuk tutun! Cephaneyi yetiştirin! Kardaşlarımız siperlerde ateş içinde" diyerek ruhunu teslim etti. Biz de yaradanım: "Allah" dedik yapıştık cephaneye; "Ha babam ha.. Güllenin bini bir paraya.. Bir oraya, bir buraya: "Lap lap; güp güp.." düşer durur. Bini bir paraya.. İnsanı "Allah" kolluyor. Yoksa sağ kalmak ne mümkün.. Ortalık ateş içinde. Milletin de gözüne ne gülle görünüyor, ne bir şey. Ateş gibi çalıştı. İki dakika içinde onca cephaneyi uçurdu, siperlere yetiştirdi. Düşmanın yerden gökten yağdırdığına asker metelik vermedi. Hazret-i "Allah" böyle yürek verdi bu askere.. Biz o ateş içinde çalışırken askerin biri de kalkmış şakır şakır oynuyor: "Zorla değil ya öldürmüyor bu herifin güllesi be.. Korkmayın!" diyor, göbek atıp duruyor..

"..Havanın karanlığıyla arabanın sarsıntısına rağmen ben Hacı Mehmed'in sözlerini defterime işaret edebildim. Lakin şuna te'essüf ederim ki, kendisinden bu kadar müstefid olduğum Hacı Mehmed'in simasını görmek bana nasib olmadı. Çünkü akşam üzeri arabaya bindiğimizde yüzüne dikkat etmemiştim. Kendisiyle konuşmaya başladığımızda da ortalık karanlık olmuş idi. Veda' ederken de ortalık aynı halde idi, bu yüzden onun simasını görüp seçmek müyesser olamadı.. O gece mülaki olduğum bir doktor da şöyle hikâye ediyordu: "Şu askerin bu harbde gösterdiği metaneti, fedakârlığı ta'rif kabil değildir.. Bakarsın bir asker gelir, kol parçalanmış: "Doktor şu kolumu kes!" der, fütür bile etmez. Kolunu değil, sanki saçını kestirecekmiş gibi lâkayd davranır, bir taraftan da "Ah canına yandığım.. İntikam alamadım" diyerek göğsünü yumruklar durur.. Hele o hastanelerdeki mecruhlar sabretmezler de, henüz yaraları iyileşmeden gizlice taburlarına kaçıp tekrar harbe girerler.. Bir def'a da tuhaf bir şey oldu. Bu da askerlerimizin 'ulv-i cenabını gösterir. Ma'lum ya ba'zı yerlerde bizim siperlerle düşman siperleri arasında mesafe pek azdır, hemen 15-20 hat ve kadar bir şey. Birgün böyle yakın bir Fransız siperinden bizim siperine ba'zı murdar şeyler atılır. Bizim askerler de bunların yaptıklarına kar-

şılık bir mendilin içine biraz fındık, ceviz koyup o düşman siperine atarlar. Çıkının içindekini gören Fransızlar yaptıklarından utanmış olmalı ki hemen o mendilin içine biskivüt bağlayarak tekrar bizim sipere atarlar. Bir daha da o siperden bize ateş edilmez. Daha bunun gibi neler.."

"Biz İstanbul'a döndük.."28

25 Ekim 1915 Pazartesi günü sabah saat 8'de Arap İlmî Heyeti beraberlerinde mihmandarlar ve diğer yardımcıları olmak üzere Haydarpaşa'dan gemiye binmişler Sirkeci'de konakladıkları yer olan Şahin Paşa konağına gitmek üzere hareket etmişlerdi. Heyet üyelerinden bazıları gemiye biner binmez memleketlerine, Çanakkale'de şahid oldukları olayları anlatan telgraflar çekmeye başlamışlardı.

Heyet Başkanı Esad Eş-Şukayri 5.Ordu Kumandanı Liman Von Sanders Paşa'ya çektiği telgrafta, Ordu Karargâhı'nda buldukları sırada, heyete göstermiş olduğu ilgi ve yakınlıktan dolayı şükran duygularını iletmışti. Liman Von Sanders Paşa da 26 Ekim 1915 tarihinde gönderilen bu telgrafa cevaben şu telgrafi çekmişti:

"Erdemli Suriye ve Filistin Heyeti Riyaseti'ne

"Büyük bir kahramanlık örneği sergileyerek Hilafet evini ve Osmanlı saltanatını savunan askerlerimizle toplantılara teşrif etmeniz, bütün savaş alanlarında çarpıcı görüntülere şahit olmanız ve Osmanlı ordusuna pek muhterem Suriye ve Filistin halkının selamını iletmeniz orduda izleri kolay kolay silinmeyecek ve sizin devamlı minnet ve şükranla anılmanızı sağlayacak bir sevince yol açtı.

5. Ordu Kumandanı
Liman Von Sanders"29.

Heyet bir süre İstanbul'da konuk olduktan sonra memleketlerine döneceklerdi. Bu arada Uryanizade Ali Vahid Efendi Çanakkale'de birkaç

28 Uryanizade Ali Vahid, Çanakkal'a Cephesinde Duyup Düşündüklerim, s.27-33.

29 El-Bi'setü'l-İlmiyye..., s.148-149.

gün içinde görüp işittiklerinden oldukça etkilenmiş olarak anılarının yanısıra başından beri yaptığı duygusal muhasebeyi sonunda şu cümlelerle bitirecektir.

"...Ben artık kendimi hiç beğenmiyorum. Miskinlere tembelleme garrez oldum. Sossyete eğlencesine düşkün olup ta harbe lakayd kalanlara düşman kesildim. Nereye gitsem, ne ile meşgul olsam hep aklım fikrim orduda.. Hep onları düşünürüm. İsterim ki herkesin düşüncesi bu olsun. Böyle olmasa sade benim düşüncemden ne çıkar? Bunun için herkesi de böyle düşündürmek istiyorum. Aczime bakmayarak yüksek perdeden dindeşlarımaya diyorum ki:

"Müslümanlar... Hele siz İstanbullular!

"Düşünün daima şu askerleri düşünün! Bakın, görün! Onlar ne gayretler gösteriyorlar, nasıl hayatlarını hiçe sayıyorlar. Arslanlar gibi vatani müdafaa etikleri halde asla öğünmeyip hep ağır başlı davranıyorlar; sessiz sedasızca vazifelerini görüyorlar. Siz bu muhavviyata bakıp da sakın onlara karşı gayr-ı mütehassis kalmayın, düşünün ! Malsa mal.. Cansa can.. Ne lazımsa onu seve seve ordunun emrine amade kılın! Böyle yapın ki: Ordu olsun. Ordu olmazsa düşman gelir, düşman gelirse malın kıymeti değışir, o vakit can da insanın başına bir bela kesilir. İnsan o günleri görmedense bin kere ölmeyi müreccih bulur..

"...Boğazlarda, hudutlarda kıyametler koparken burada yan gelip keyfine bakmak, muharebe kaygısından ziyade kahve, şeker derdine düşmek reva değildir. Ama alışmış kursak bulamacını istemiş. Varsın seksen bin kere istesin.. Biz kursağımızdan ziyade o hastanelerde göğüsleri köruk gibi şişip inen mecruhlary düşünelim! O meydan-ı harbde can verirken arkadaşlarına: "Sakın korkmayın! Ateş içinde kalan kardeşlerimize cephaneye yetiştirin!" diyen şehidleri hatırdan çıkarmayalım!....

25 Aralık 1915³⁰

18-23 Ekim 1915 tarihleri arasında Arap İlmî Heyeti'nin ve bu heyette mihmandar olarak yer alan Uryanizade Ali Vahid Efendi'nin Çanakkale Seyahati ve cephe hatlarına yaptıkları ziyaretleri kapsayan bu anılar, Çanakkale'ye dair gerçekleri, izlenimleri ve duyguları tüm açıklık ve samimiyetle ortaya koymaktadır. Bize düşen görev ise burada, ecdadın doğru ve gerçek tarihini aynı anlayışla izleyenlere hürmeten, hizmet vesilesi sayarak sunmak olmuştur.

